

Asia: VN/28134/2025

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Pidättekö ehdotettua sääntelymallia tarkoituksenmukaisena?

1. Ehdotetun sääntelymallin tarkoituksenmukaisuus

Kysymys on viranomaisen pakkotoimista aiheutuneen kärsimyksen hyvittämisestä yksityishenkilölle tilanteessa, jossa sinänsä lainmukainen pakkokeino taikka täytäntöönpanon perusteena ollut tuomio on myöhemmin osoittautunut aiheettomaksi.

Muutoshankkeen tavoitteena on pienentää valtion maksettavaksi tulevien kärsimyskorvausten määrää ja siten saada aikaan säästöjä (s. 21 ja 23–25). Koska laissa säädettäisiin kärsimyskorvauksen vuorokausikohtaisen korvauksen ylärajasta ja koska vapaudenmenetyksen kesto ei enää vaikuttaisi korottavasti vuorokausikohtaiseen korvaukseen, voidaan hallituksen esityksen luonnoksessa todetuin tavoin (s. 23 ja 25) perustellusti lähteä siitä, että luonnostellulla lainmuutoksella todennäköisesti saavutettaisiin tavoiteltuja säästöjä valtion vuotuisiin korvausmenoihin.

Hallituksen esityksen luonnoksen mukaan kärsimyksestä maksettava korvaus määrättäisiin kaavamaisesti vuorokausikohtaisesti. Kaavamainen laskutapa vastaa sinänsä oikeuskäytännössä noudatettua vakiintunutta arviointitapaa. Aiheettomasti vapautensa menettäneiden yhdenvertaisen kohtelun on oikeuskäytännössä katsottu (esim. KKO 2026:6, kohta 12) edellyttävän kärsimyskorvauksen määräämistä objektiivisin kriteerein ottaen lähtökohdaksi se kärsimys, joka vapaudenmenetyksestä tyypillisesti tavanomaisissa olosuhteissa aiheutuu. Käytännössä korvausten määräämisessä on noudatettu päiväkohtaista ”taksaa”. Nykyinen laki ei kuitenkaan edellytä kärsimyskorvauksen määrittämistä päiväkohtaisesti, vaikka oikeus- ja korvauskäytännössä se on ollut lähtökohta (ks. KKO 2004:92).

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2025:105 (kohta 10) katsonut, että tavanomainen korvaus vapaudenmenetyksen aiheuttamasta kärsimyksestä ilman erityisiä korvausta alentavia tai korottavia tekijöitä on 120 euroa vuorokaudelta. Luonnosteltu 80–180 euron asteikko päiväkohtaiselle korvaukselle vastaa siis tavanomaista oikeuskäytäntöä. Muutoshankkeen tarkoituksena kuitenkin lienee karsia pois poikkeuksellisen korkeat päiväkorvaukset, joista julkisessa keskustelussa esimerkkinä mainitaan usein Anneli Auerin saama 800 euron päiväkorvaus yli 600 päivältä. Luonnostellulla esityksellä (s. 21 ja 27) pyritään siihen, että ”kärsimyskorvaukset eivät muodostuisi kohtuuttoman suuriksi”. Esimerkkejä kohtuuttoman suurista maksetuista päiväkorvauksista ei kuitenkaan mainita.

Luonnosteltua sääntelymallia olisi kaavamaisuudessaan helppo soveltaa ja se vastaisi peruslähdekohdaltaan nykyistä tapaa määrittellä kohtuullisen korvauksen määrä vuorokausikohtaisen korvaustaksan perusteella. Tässä suhteessa esitetty malli olisi lainkäyttäjälle ”helppo”.

Pyrkimystä säästöihin voitaneen valtion talouden kannalta pitää sinänsä ymmärrettävänä tavoitteena. Asian jatkovalmistelussa on kuitenkin kiinnitettävä korostetusti huomiota siihen, että kysymys on erityisen perusoikeusherkästä aihepiiristä, jonka sääntelyyn liittyy tärkeitä periaatteellisia kysymyksiä.

Kysymys ei ole tavanomaisesta vahingonkorvauksesta vaan hyvityksestä, joka maksetaan siitä, että valtio on loukannut keskeistä perus- ja ihmisoikeusnormien suojaamaa oikeushyvää – yleensä tahattomasti, mutta kuitenkin. Hyvitystä tulisi maksaa, vaikka nyt kysymyksessä olevaa lakia ei olisi koskaan säädetty. Oikeuskäytännössä on nimittäin pidetty mahdollisena perus- ja ihmisoikeusmyönteisen tulkinnan avulla korvata perus- ja ihmisoikeusloukkaus myös ilman nimenomaisen säännöksen tukea (KKO 2008:10 kohdat 9 ja 21, KKO 2011:38 kohdat 11, 15 ja 16, KKO 2012:81 kohta 16 sekä KKO 2016:20 kohdat 22 ja 23). Ratkaisussa KKO 2008:10 vaatimuksen perusteena on ollut vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa varten kiinnitetun liiallinen vapaudenmenetys. Ratkaisuja on perusteltu perustuslain 22 §:stä ilmenevällä julkisen vallan velvollisuudella turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Henkilökohtainen vapaus on yksi keskeisistä perusoikeuksista ja siihen syystä tai toisesta jälkeensä perusteettomaksi osoittautuvan puuttumisen korvaamisen rajoittamiselle nykyisestä tulee nähdäkseni olla painavat perusteet.

Mikäli korvausten määrää tulevilla lainmuutoksilla rajoitetaan liikaa tai niitä ei ajan kuluessa koroteta vastaamaan yleistä kustannuskehitystä, lienee mahdollista, että tuomioistuimet edellä selostettuun ratkaisukäytäntöönkin tukeutuen päätyvät ylittämään säädetyt maksimit pyrkiessään turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen riittävän suurilla korvauksilla.

Kun rikosperusteisen kiinnioton kynnyksensä on rikostutkintaan liittyvän tehokkuusvaatimuksen vuoksi varsin matala, niin on selvää, että kiinniottoja väistämättä kohdistuu, sinänsä täysin laillisesti, myös syyttömiin. Vaikka vapauden menettämisen kynnykset rikosprosessin edetessä nousevat, myöhemmin syyttömiksi osoittautuvia epäiltyjä rikosentekijöitä myös pidätetään, vangitaan ja jopa tuomitaan vankilaan. Rikosepäilyt saattavat perustua esimerkiksi todistajien kertomuksiin, jotka myöhemmin perutaan tai muuten epäluotettavaksi osoittautuvaan näyttöön.

Koska rikostutkinnan tehokkuus edellyttää tiettyjen ”väärin osumien” riskien hyväksymistä, syyttömään epäiltyyn kohdistuvan vapaudenriiston vastapainona tulisi olla valtion riittävän kattava korvausvastuu. Pyrkimys nyt kysymyksessä olevien perusoikeusloukkauksista maksettavien korvausten määrän rajoittamiseen fiskaalisilla perusteilla on valtiosääntöisestä näkökulmasta tarkasteltuna arveluttava tavoite. Hallituksen esityksen luonnoksessa on sinänsä avoimesti todettu (s. 29), että ”ehdotetun sääntelyn voidaan katsoa heikentävän vahinkoa kärsineen asemaa.”

Perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännön (PeVL 61/2014 vp ja PeVL 9/2026 vp) mukaan fiskaaliset tavoitteet eivät ole perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttäviä perusteita esimerkiksi seuraamussääntelylle. Sakkoja ei siis voida korottaa pelkästään fiskaalisilla perusteilla. Vastaavasti voitaneen katsoa, etteivät fiskaaliset tavoitteet ole perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttäviä perusteita alentaa tai rajoittaa perusoikeusloukkauksista maksettavien korvausten tasoa.

Nyt kysymyksessä olevan hankkeen aihepiiriin ja fiskaalisiin tavoitteisiin liittyy myös se, että oikeusministeriössä on arvioitu mahdollisuuksia rajoittaa valtion syyttömille korvaamien oikeudenkäyntikulujen määrää. Kuluja rajoitettaisiin tilanteissa, joissa vastaaja vapautetaan syytteestä ja hän on itse hankkinut yksityisen avustajan (tiedote 17.12.2025).

Todettakoon tässä yhteydessä, etteivät nyt kysymyksessä oleva hallituksen esityksen luonnos tai edellä mainitusta tiedotteesta ilmenevä hanke lainkaan vastaa oikeusministeriön asettaman julkisyhteisön vahingonkorvausvastuuta valmistelleen työryhmän ehdotusta (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:4) laiksi vapaudenmenetyksistä ja muista pakkotoimista suoritettavista korvauksista.

Ehdotetun päiväkorkaukseen perustuvan sääntelymallin käyttökelpoisuutta voidaan kritisoida sillä perusteella, että jo hyvinkin lyhytaikainen julkisuus ja mainehaittaa aiheuttava kiinniotto voi aiheuttaa sellaista kärsimystä, josta 180 euron päiväkorkaus ei välttämättä riitä hyvitykseksi. Tällaisessa tilanteessa tarvittaisiin joustoa, jota päiväkorkauksen kiinteä yläraja ei tarjoa.

Vaikka Suomessa ei tarkoituksellisesti järjestetäkään amerikkalaistyyppisiä ”perp walk” -tyyppisiä näytöksiä, joissa rikoksesta epäilty henkilö kuljetetaan julkisesti esim. poliisiasemalta oikeustalolle

tai vankilaan niin, että tiedotusvälineillä on mahdollisuus kuvata hänet, kiinniotot julkisilla paikoilla ja niistä tehtyjen tallenteiden leviäminen verkossa saattavat Suomessakin käytännössä johtaa siihen, että epäilty henkilö leimautuu syylliseksi suuren yleisön silmissä jo kauan ennen mahdollista oikeudenkäyntiä. Tällaisissa tapauksissa 180 euron päiväkorkvauksen riittävyyttä voidaan perustelluin syin epäillä.

Pidän erinomaisena ajatusta siitä, että korvaus maksettaisiin jokaiselta alkavalta vuorokaudelta, mikäli samalla poistettaisiin nykyisen lain 1 §:n 2 momentissa oleva rajaus, jonka mukaan oikeutta korvaukseen ei ole, ellei vapaudenmenetys ole kestänyt yhtä vuorokautta kauemmin. Nämä muutokset yhdessä ratkaisisivat ongelman, jota apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt on kuvannut 28.11.2007 antamassaan ratkaisussa 1836/2/07 seuraavasti:

”Käsitykseni mukaan puheena oleva aikaraja onkin yksinkertaisesti kohtuuton jo syyttömyysolettama huomioon ottaen ja sitä tulisi alentaa. Aikarajaa ei ehkä ole perusteltua kokonaan poistaa. En kuitenkaan pidä kohtuullisena esimerkiksi sitä, että syyttömäksi todettu henkilö ei saa puheena olevan lain nojalla korvausta, jos hän on rikoksesta epäiltynä ollut 23 tuntia kiinniotettuna.”

Näkemyksenne korvausmääristä?

2. Korvausmäärät

Korvauksen perusmäärä ilman korottavia tai alentavia perusteita olisi 120 euroa. Vuorokausikohtaista korvausta voitaisiin kuitenkin erityisistä syistä korottaa tai alentaa asteikolla 80–180 euroa. Lisäksi päiväkorkvauksien pohjalta laskettua kokonaiskorvausta olisi mahdollista tarvittaessa alentaa tai korottaa, mikäli korvaus muuten muodostuisi ilmeisen kohtuuttomaksi. Valmistelussa on harkittu myös kokonaiskorvauksen enimmäismäärästä säätämistä, mutta tähän vaihtoehtoon ei ole päädytty. Pidän tätä ratkaisua oikeaan osuneena.

Erityisenä syynä laissa mainittaisiin ensimmäisenä vapaudenmenetyksen laatu. Vapaudenmenetyksen laadulla tarkoitettaisiin hallituksen esityksen luonnoksen (s. 42) mukaan erityisesti sitä pakkokeinon tai rangaistuksen lajia, johon vapaudenmenetys perustuu. Vapaudenmenetyksen laadun huomioon ottamista ei kuitenkaan luonnoksen mukaan olisi ymmärrettävä sillä tavoin kategorisesti, että esimerkiksi vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvään vapaudenmenetykseen perustuva korvaus lähtökohtaisesti olisi suurempi kuin pidätetyille tai tutkintavangille maksettava korvaus.

Käsitykseni mukaan syyttömän kärsimystä saattaa lisätä tieto siitä, kuinka varmalla pohjalla hänen syyllisyytensä katsotaan vapaudenmenetyksen perusteena olevan. Jos vapaudenmenetys perustuu hovioikeuden lainvoimaiseen tuomioon, tilanne voi tuntua toivottomammalta kuin tilanteessa, jossa päätöksen on tehnyt yksittäinen poliisimies esitutkinnan alkuvaiheessa. Toisaalta kärsimyksen

kannalta saattaa olla juridisen syyllisyyden arvioinnin tasoa olennaisempaa, millaisissa olosuhteissa vapautensa menettänyttä henkilöä säilytetään.

Poliisivankiloissa vangit viettävät aikaansa selleissä lukuun ottamatta ulkoilua ja mahdollista suihkussa käyntiä. Ulkoilumahdollisuudet ovat yleensä tosiasiallisesti vähäiset, ja erilaisiin sellin ulkopuolella järjestettäviin toimintoihin osallistuminen on yleensä hyvin rajoitettua. Eurooppalainen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimiva komitea (CPT) on kehottanut useaan otteeseen Suomen viranomaisia ryhtymään toimiin, joilla tutkintavankien säilyttäminen poliisivankiloissa päättyisi. Nykyisin tutkintavankia ei lähtökohtaisesti voidakaan pitää poliisin säilytystilassa seitsemää vuorokautta pidempään, ellei siihen ole poikkeuksellisen painavaa syytä.

Hallituksen esityksen luonnoksesta (s. 35) ilmenee, että ainakin Norjassa aiheettomasta vapaudenmenetyksestä maksettava korvaus on automaattisesti suurempi, jos kysymys on ollut poliisivankilasta. Tämä voisi nähdäkseni olla lähtökohta Suomessakin.

Myös vankiloissa olosuhteet tutkintavankien ja vankeusvankien välillä vaihtelevat. Tutkintavangeilla on usein merkittäviä yhteydenpitorajoituksia ja muutenkin olosuhteet saattavat poiketa huomattavasti vankeusvankien olosuhteista. On hyviä perusteita lähteä siitä, että tutkintavankeusajalta maksettavan korvauksen tulisi lähtökohtaisesti olla suurempi kuin vankeusvankeudesta maksettavan korvauksen, koska tutkintavangilla rajoituksia on enemmän. Tutkintavangilla ei esimerkiksi ole mahdollisuutta päästä avolaitokseen, käydä siviiliopinnoissa tai töissä vankilan ulkopuolella taikka päästä poistumisluville. Varsinkin huumausainerikosasioissa tutkintavankeusajat voivat olla huomattavan pitkiä.

Jos tuomioistuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n nojalla määrää rikoksesta syytetyn mielentilan tutkittavaksi, tutkimus suoritetaan valtion mielisairaalassa olosuhteissa, jotka poikkeavat monin tavoin tavanomaisista vankilaloista. Mielentilatutkimuksen aikana tutkittavalle tehdään laaja psykiatrinen tutkimus, standardoituja psykologisia testejä, häntä seurataan mielisairaalassa koulutetun henkilökunnan toimesta 1–2 kuukauden ajan ja hänelle suoritetaan myös ruumiillisen terveydentilan tutkimus. Aivojen mahdollisia rakenteellisia poikkeavuuksia voidaan tutkia kuvantamismenetelmin. Mielentilatutkimuksen suorittaminen saattaa lisätä vapaudenmenetyksen aiheuttamaa kärsimystä.

Asian jatkovalmistelussa olisi mielestäni tarkemmin arvioitava vapaudenmenetyksen laadun vaikutusta korvauksen määrään edellä esitettyjen ja muiden seikkojen perusteella. Lainsäätäjän tulisi ottaa kantaa siihen, miten esimerkiksi tutkintavankeuteen ja vankeusvankeuteen liittyvää peruskärsimystä arvioidaan toisiinsa verrattuna.

Näkemyksenne korvauksen määrän arviointiin vaikuttavista seikoista, mukaan lukien siitä, että vapaudenmenetyksen kesto ei enää vaikuttaisi vuorokausikohtaiseen korvaukseen?

3. Korvauksen määrän arviointiin vaikuttavat seikat

Nykyiseen käytäntöön verrattuna olennainen muutos olisi se, ettei vapaudenmenetyksen kesto enää vaikuttaisi vuorokausikohtaiseen korvaukseen. Nykyisin päiväkorvaus on yleensä sitä suurempi, mitä pidemmästä vapaudenmenetyksestä on kysymys. Käytäntö perustunee ajatukseen siitä, että ajan kuluessa päiväkohtainen kärsimys kasvaa eikä vähene. Tämä saattaa olla oikea lähtökohta, mutta toisaalta vapauden menetykseen liittyvä alkushokki saattaa lisätä kärsimystä nimenomaan vapaudenmenetyksen alussa verrattuna myöhempään tottumiseen ja turtumiseen.

Vankeuden psykologiset vaiheet muodostavat käsitykseni mukaan yksilöllisesti vaihtelevan kaaren. Syyttömän negatiivinen kokemus on joka tapauksessa yleensä raskaampaa, syvempää ja pitkäkestoisempaa kuin syyllisen vastaava kokemus. Vapaudenmenetyksen alkushokki voi olla syyttömälle murskaava, koska siihen liittyy epäoikeudenmukaisuuden tunne ja ahdistava pelko siitä, ettei kukaan usko (ks. esim. Adrian T. Grounds (2005): *Understanding the Effects of Wrongful Imprisonment*, julkaistu The University of Chicago Press -lehdessä). Syyllinen sen sijaan kokee vapauden menetyksen seurauksena. Syyttömän kokemus on sitä vastoin trauma epäoikeudenmukaisuudesta. Tutkimusten mukaan syyttömän alkushokki on psykologisesti selvästi raskaampi kuin syyllisen.

Mikäli syyttömän vapaudenmenetys jatkuu pitkään, saattaa olla jossain määrin keinotekoista lähteä siitä, että kaikki vapaudenmenetyksen päivät olisivat korvausta laskettaessa saman arvoisia. Vaikuttaisi luontevammalta arvioida kuukautta pidempiä vapaudenmenetyksiä Ruotsin mallin (s. 32) mukaisesti kuukausittaisen vakiokorvauksen pohjalta. Päiväkohtainen arviointitapa ei mielestäni välttämättä sovi pitkien vapaudenmenetysten hyvittämiseen.

Näkemyksenne mahdollisuudesta korottaa tai alentaa kokonaiskorvauksen määrää (4 a § 4 mom.)?

4. Mahdollisuus korottaa tai alentaa kokonaiskorvauksen määrää (4 a § 4 mom.)

Kärsimyksestä päiväkohtaisen korvauksen perusteella maksettavan kokonaiskorvauksen määrää voitaisiin hallituksen esityksen luonnoksen mukaan korottaa tai alentaa, jos korvaus muutoin muodostuisi ilmeisen kohtuuttomaksi. Tarkoituksena on, että kynnyks säännöksen soveltamiseen olisi hyvin korkea ja että säännöstä siis sovellettaisiin vain hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa (s. 23 ja 45).

Mahdollisuuteen korottaa kokonaiskorvausta on katsottu sisältyvän riski siitä, että se vesittäisi ehdotettua mallia, jossa vuorokausikohtaiselle korvaukselle on nimenomaisesti pyritty määrittelemään enimmäismäärä. Valmistelussa on kuitenkin päädytty siihen, että syyttömästi

vangitun tai tuomitun asema sekä perus- ja ihmisoikeudet huomioon ottaen on tärkeää, että kokonaiskorvausta on mahdollista tarvittaessa myös korottaa. Pidän tätä mahdollisuutta tärkeänä erityisesti edellä käsittelemissäni tilanteissa, joissa vapaudenmenetyks on kestoaltaan lyhyt, mutta saa osakseen merkittävää julkisuutta.

Ilmeisen kohtuuttomuuden arviointi jäisi luonnostellussa säännöksessä varsin avoimeksi. Yleensä korvauksen kohtuullisuutta arvioitaessa kiinnitetään huomiota hyvitetävän loukkauksen laatuun, vahingonaiheuttajan asemaan, vahingon kärsineen tarpeeseen sekä muihin olosuhteisiin. Nykyisen lain esitöiden mukaan korvauksen maksamista ei olisi ylipäättänsä pidettävä kohtuullisena esimerkiksi, jos tutkintavankeusaika on jo vähennetty rangaistustuomiosta tai jos vapauttaminen on johtunut siitä, että syytetty on todettu ymmärrystä vailla olevaksi tai syyteoikeus on katsottu vanhentuneeksi (HE 187/1973 vp, s. 32). Kahta viimeksi mainittua kohtuullisuusarviointiin vaikuttavaa seikkaa voitaneen nykyisin pitää syyttömyysolettama huomioon ottaen varsin kiistanalaisina.

Nähdäkseni tilanteet, joissa valtion korvausvelvollisuutta luonnosteltua säännöstä sovellettaessa kohtuullisuusarvioinnin perusteella alennettaisiin voisivat koskea enintään tilanteita, joissa henkilö on esimerkiksi perättömillä tunnustuksilla (esim. Thomas Quick/Sture Bergwall) itse aiheuttanut vapaudenmenetyksensä. Muissa tapauksissa valtion korvausvastuun sovittelu ei mielestäni vaikuttaisi perustellulta mahdollisuudelta.

Pidättekö rahamäärien tarkistamisen tapaa asianmukaisena?

5. Rahamäärien tarkistamisen tapa (10 §)

Hallituksen esityksen luonnoksen mukaan päiväkohtaisten korvausten rahamääriä voitaisiin tarkistaa valtioneuvoston asetuksella rahanarvon muutosta vastaavasti. Rahanarvon muutosta voitaisiin arvioida kuluttajahintaindeksin mukaan.

Valmistelussa on pohdittu, tulisiko laissa säätää rahamäärien tarkistamisesta säännöllisin väliajoin. Asiaa on pohdittu valtionalouden näkökulmasta. Huomioon on otettu, että Valtiokonttorilta saadun tiedon mukaan tarkistuksesta voi aiheutua tietojärjestelmämuutoksia ja siten kustannuksia. Riittävän joustavuuden saavuttamiseksi tarkoituksenmukaisimpana on päädytty pitämään asetuksenantovaltuutta, jonka nojalla rahamääriä voidaan tarpeen mukaan tarkistaa.

Pidän ilmaisua ”voidaan tarkistaa” liian väljänä. Se jättää valtioneuvostolle avoimen harkintavallan, mikä voi johtaa siihen, ettei korvausten määriä nosteta indeksien nousun tahdissa vuosikausiin. Korkeimpien oikeuksien ratkaisut KKO 2024:71, KHO 2024:129 ja KKO 2025:38 tarjoavat varoittavan esimerkin siitä, mitä saattaa tapahtua, jos korvausten tai palkkioiden määrien säännöllisin väliajoin tapahtuvasta tarkistamisesta ei säädetä laissa. Ratkaisuista ilmenevä ongelmallinen tilanne on

nimittäin johtunut siitä, että asetuksen mukaista tuntipalkkiota ei ollut vuoden 2014 jälkeen tarkistettu vastaamaan kustannusten nousua tai ansioiden kehitystä. Jotta samanlaiseen tilanteeseen ei jouduttaisi nyt kysymyksessä olevien korvausten suhteen, korvauksen määrä tulisi suoraan laissa sitoa kuluttajahintaindeksin vuotuisiin muutoksiin.

Tavanomaista on, että rahamäärien tarkistamista koskevat säännökset eivät mahdollista ”voidaan tarkistaa” -tyyppistä avointa harkintaa vaan ne kirjoitetaan täsmällisemmin muotoon, joka velvoittaa ministeriön tarkistamaan tietyn rahamäärän asetuksella vuosittain esimerkiksi siten kuin sovellettavassa indeksilaissa säädetään. Myös tässä tapauksessa olisi syytä säätää määrien tarkistamisesta täsmällisemmin ja velvoittavammin kuin on luonnosteltu.

Näkemyksenne siirtymäsäännöksestä?

6. Siirtymäsäännökset

Ehdotetun siirtymäsäännöksen mukaan lakia sovellettaisiin korvaushakemuksiin, jotka on saatettu vireille Valtiokonttorissa lain voimaantulon jälkeen. Lakia sovellettaisiin siten taannehtivasti myös sellaisiin vapaudenmenetyksiin, jotka ovat päättyneet ennen lain voimaantuloa.

Vahingonkorvusoikeudessa noudatetun peruseriaatteen mukaan korvausvastuu määräytyy vahinkotapahtuman ajankohtana voimassa olleen lainsäädännön mukaisesti. Tätä periaatetta noudattaen uutta lakia tulisi soveltaa vain sellaiseen vapaudenmenetykseen, joka on kokonaan tapahtunut lain voimaantulon jälkeen. Vahinkoa kärsineen kannalta epäedullisempaa uutta lakia ei tulisi soveltaa taannehtivasti pelkästään sillä perusteella, että korvaushakemus asiassa on pantu vireille lain voimaantulon jälkeen. Koska vanha laki olisi vahinkoa kärsineelle edullisempi, hyväksyttävä ratkaisumalli saattaisi tässä tapauksessa olla se, että vanhaa lakia sovellettaisiin sen voimassaollessa alkaneeseen vapaudenmenetykseen, joka jatkuisi vielä uuden lain voimaantulon jälkeen.

Luonnosteltuun siirtymäsäännökseen on päädytty ilmeisesti yksinomaan taloudellisilla perusteilla (s. 30), mikä sinänsä vastaa hallituksen esityksen luonnoksen kantavaa teemaa.

Suomen lainsäädännössä ei ole yleistä taannehtivan lainsäädännön kieltoa perustuslain 8 §:ään sisältyvää taannehtivien kriminalisointien kieltoa lukuun ottamatta. Vaikka perustuslain 8 §:ään kirjattu taannehtivan lainsäädännön kieltä koskee vain kriminalisointeja ja rangaistuksia, perustuslain muista säännöksistä, kuten omaisuudensuojaa ja mahdollisesti myös vapaudensuojaa koskevista säännöksistä saattaa kuitenkin johtua, että vaikutukseltaan taannehtivat säännökset voidaan säätää vain perustuslainsäätämisyjärjestyksessä (PeVL 102/2022 vp, s. 4, PeVL 17/2021 vp, s. 31, PeVL 42/2006 vp, s. 4/I, PeVL 63/2002 vp, s. 2/II ja PeVL 37/1998 vp, s. 2/I). Sopimusten sitovuus

ja pysyvyys kytkeytyvät myös osapuolten perusteltujen odotusten oikeudelliseen suojaamiseen (PeVL 102/2022 vp, s. 4, PeVL 42/2006 vp, s. 4/I, PeVL 21/2004 vp, s. 3/I ja PeVL 33/2002 vp, s. 3/I).

Hallituksen esityksen luonnoksen (s. 47) mukaan ehdotettua siirtymäsäännöstä voidaan valtiosääntöoikeudellisesti arvioida perustuslain 15 §:n 1 momentissa turvatun omaisuuden suojan kannalta. Tämä pitää nähdäkseni paikkansa muuten, mutta omaisuuden suojaan usein kytketystä oikeutettujen odotusten suojasta ei tässä yhteydessä voi kaikilta osin olla kysymys. Syytön ei nimittäin voi omilla odotuksillaan ja arvioillaan yleensä vaikuttaa siihen, milloin ”kannattaa” tulla syyttömästi vangituksi. Toisaalta vahingonkärsijällä voi kuitenkin olla oikeutettuja odotuksia sen suhteen, ettei korvaushakemuksen jättöpäivällä yksin saisi olla vaikutusta korvauksen määrään.

Onko esityksen vaikutukset asianmukaisesti arvioitu?

7. Esityksen vaikutukset

Luonnosteltujen lainmuutosten säästövaikutus riippuu olennaisesti siitä, kuinka suuri osa korvauksista maksetaan pitkiltä ajanjaksoilta, joilla on korkea vuorokausikohtainen korvausmäärä. Kumotuista pitkistä vankeusrangaistuksista aiheutuvia korvauksia saattaa lähiaikoina tulla maksettavaksi ainakin edellä jo mainitulle Anneli Auerille. Sen vuoksi saattaa olla, että ainakin mielikuvien tasolla nyt kysymyksessä oleva lainmuutos yhdistetäänkin edellä mainittuun henkilöön, mikä asettaa taannehtivuusnäkökulmankin arvioinnin uuteen, mahdollisesti hyvinkin arveluttavaan, valoon. Vaarana saattaa olla, että lainmuutos nähdään esimerkiksi sosiaalisessa mediassa oikeusministeriön Lex Auer -hankkeena.

Luonnosteltujen lainmuutosten säästövaikutukset arvioidaan valtiontalouden kannalta nähdäkseni suhteellisen vähäisiksi. Hallituksen esityksen (s. 25) luonnoksen mukaan säästö, mikäli luonnosteltu laki olisi ollut voimassa, olisi nykytilaan verrattuna ollut vuosina 2015–2024 vähintään 2–18 prosenttia eli noin 30.000–270.000 euroa vuosittain. Kustannusvaikutus riippuu ratkaisevasti siitä, kuinka suuri osa vuosittaisista maksetuista korvauksista koostuu pitkistä vapaudenmenetyksistä, joihin liittyy korkea vuorokausikohtainen korvaus.

Onko teillä yleisiä huomioita tai muuta lausuttavaa esityksestä?

8. Yleisiä huomioita esityksestä

Kysymys on pistemäiseltä ja jossain määrin populistiselta vaikuttavasta valtiontalouden kannalta suhteellisen vähäisiin säästöihin tähtäävästä lainmuutoshankkeesta. Nyt kysymyksessä olevien korvausten tasoa koskevan sääntelyn uudistaminen olisi ollut perustellumpaa kytkeä oikeusministeriön asettaman julkisyhteisön vahingonkorvausvastuuta valmistelleen työryhmän

ehdotukseen (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:4) laiksi vapaudenmenetyksistä ja muista pakkotoimista suoritettavista korvauksista.

Näkemyksenne syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annettuun lakiin liittyvistä muista uudistamistarpeista (ks. jakso 2.9.5)

9. Syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annettuun lakiin liittyvät muut uudistamistarpeet

Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt on edellä ja hallituksen esityksen luonnoksessa todetuin tavoin pitänyt ratkaisussaan (AOA 1836/2/07, 28.11.2007) 24 tunnin aikarajaa korvauksen saamisen kynnyksenä syyttömyysolettama huomioon ottaen kohtuuttomana. Kyseisessä ratkaisussa ei ole pidetty perusteltuna, että aikaraja kokonaan poistettaisiin, vaan sen sijaan on katsottu, että se voitaisiin alentaa esimerkiksi 12 tuntiin.

Koska 12 tuntia lyhytaikaisempikin pidätys tai kiinniotto merkitsee tuntuva puuttumista henkilökohtaiseen vapauteen ja koska siihen voi pahimmassa tapauksessa liittyä edellä todettuja ”perp walk” -tyyppisiä piirteitä, lähtisin siitä, että korvaus maksettaisiin jokaiselta alkavalta vapaudenmenetyksen vuorokaudelta, ja samalla poistettaisiin kokonaan nykyisen lain 1 §:n 2 momentissa oleva rajaus, jonka mukaan oikeutta korvaukseen ei ole, ellei vapaudenmenetys ole kestänyt yhtä vuorokautta kauemmin. Nämä muutokset yhdessä ratkaisisivat ongelman, jota apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt on ratkaisussaan käsitellyt.

Kuten lausuntopalveluun jo lausuntonsa jättänyt yksityishenkilö on todennut, Helsingin hovioikeus on 12.7.2019 antamassaan tuomiossa nro 939 (S 18/42) velvoittanut valtion maksamaan kyseiselle henkilölle liikkumisvapauden ja yksityiselämän loukkaamisesta aiheutuneesta kärsimyksestä 500 euroa. Henkilön vapaudenmenetys poliisiauton takapenkillä oli kestänyt vain 15 minuuttia. Hallituksen esityksen luonnoksessa esitetty ajatus ”sietokynnyksestä” (s. 21), joka puoltaisi 12 tai 24 tunnin aikarajaa, ei siis oikeuskäytännössä näyttäisi koskevan ainakaan tilanteita, joissa vapaudenmenetyksen hyvittämiseen ei sovelleta nyt kysymyksessä olevaa lakia.

Hirvonen Jarmo
Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia - oikeusasiamies Jari Råman,
esittelijänä EsN Jarmo Hirvonen